

การออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากงานศิลปะการแทงหยวกของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่แหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

กนิษฐา เรืองวรรณศักดิ์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ชนิสรา พิษทองกลาง

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

วัชรระ ตรีสุทธิ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ชุตินพงศ์ คงสันเทียะ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ธนากร อินทร์แสง

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

วิริรัตน์ โกสินธ

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

The souvenir product design from Banana stalk carving of Ethnic group in the leaning resource area of Thai-Phuan Banphue museum Udon Thani Province.

Kanittha Rungwannasak

Faculty of Humanities and Social Sciences,
Udon Thani Rajabhat University, Thailand.

Chanisara Phuetthonglang

Faculty of Humanities and Social Sciences,
Udon Thani Rajabhat University, Thailand.

Watchara Trisutthi

Faculty of Humanities and Social Sciences,
Udon Thani Rajabhat University, Thailand.

Chutipong Khongsanthia

Faculty of Humanities and Social Sciences,
Udon Thani Rajabhat University, Thailand.

Tanakorn Inseang

Faculty of Humanities and Social Sciences,
Udon Thani Rajabhat University, Thailand..

Witareenan Kosinthov

The office of Arts and culture,
Udon Thani Rajabhat University, Thailand.

Article Info : Research Article

Article History : Received 10 January 2024

: Revised 28 February 2024

: Accepted 3 March 2024

Corresponding Author : Kanittha Rungwannasak

E-mail Address : poooly4@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและถอดองค์ประกอบของงานศิลปะการแทงหยวกในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวนอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี นำมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก และเพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากศิลปะการแทงหยวกในพื้นที่แหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่นด้านศิลปะการแทงหยวก จำนวน 1 คน สรุปลองค์ประกอบศิลปะการแทงหยวกบ้านผือจำแนก 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทลายพื้นเมืองดั้งเดิม ได้แก่ ลายพื้นปลา ลายพื้นสาม ลายดอกจิก ลายตีนเต่า (หรือลายผักแว่น) และ ประเภทลายประยุกต์ ซึ่งเกิดจากแรงบันดาลใจที่ได้พบเห็นจากสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ลายโง่ (หรือสำเนียงไทยพวนเรียก “โห่ง”) ลายแขนนาง (หรือลายวันเล่น) และลายนาค และจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการถอดองค์ความรู้ศิลปะการแทงหยวกเพื่อบูรณาการใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์แก่

นักศึกษา 30 คน ประเมินความพึงพอใจการนำไปใช้ประโยชน์การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรมอื่น ๆ ความพึงพอใจที่ระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.35 และทดสอบการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของทีระลึก จำนวน 4 ชุดผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ถาดวางผลไม้ เสื้อยืด (แขนสั้นและแขนยาว) แม่เหล็กติดตู้เย็น และแก้วน้ำ โดยการนำองค์ประกอบลวดลายมาใช้ในการออกแบบ 2 แบบ คือ โครงสร้างลายหรือโครงสร้างงานแหงหยวก และลายเส้นที่เกิดขึ้น มีแนวทางการผลิต 2 ลักษณะคือ การผลิตแบบงานหัตถกรรม (งานฝีมือด้วยการระบายสี ปักผ้าบนเสื้อยืด และการปั้นดินไทยแม่เหล็กติดตู้เย็น) และการผลิตแบบอุตสาหกรรม (งานช่างไม้ในทำถาดวางผลไม้ การพิมพ์แบบถ่ายโอนความร้อนบนเสื้อยืด และแก้วน้ำ) เพื่อเป็นทางเลือกให้กับชุมชนไทยพวนบ้านผือในการผลิตของทีระลึกทางวัฒนธรรมจำหน่ายในอนาคต

คำสำคัญ : ศิลปะการแหงหยวก, งานออกแบบผลิตภัณฑ์ของทีระลึก, ไทยพวนบ้านผือ, กลุ่มชาติพันธุ์

Abstract

This research aims to study and to take off Banana stalk carving composition of Thai-Phuan ethnic group Ban Phue District Udon Thani Province bring to souvenir product design and to design the souvenir product from Banana stalk carving in the learning resource area of Thai-Phuan Banphue Udon Thani Province. The qualitative research method was the interviewing a local philosopher of Banana stalk carving as concluded Banana stalk carving composition can identify into 2 types were the traditional pattern namely Fun Pla pattern, Fun Sam pattern, Dog Jig pattern and Teen Tao pattern (Puk Wan pattern) and the modified pattern inspired by seeing the Buddha architecture namely Ngo pattern (Thai-Phuan accent calls Hngo), Khan Nang pattern (or Wan Lan pattern) and Nak pattern and providing Banana stalk carving workshop with 30 students, the satisfaction assessment of usefulness, the knowledge can apply to other activities, the satisfaction was the highest level, mean = 4.35 and testing result of applying knowledge to 4 sets of the souvenir product design such as fruit trays, T-shirt (short and long-sleeved shirt), magnet and glass of water by bringing the pattern composition to use design divide to 2 types such as the pattern structure or Tang Yuak structure and this pattern has 2 productions were the handicraft production (Painting and embroidery on T-shirt and molding Thai clay as the magnet) and the industrial production (Fruit tray by the carpenter, Heat Transfer Printing on T-shirt and glass of water) for the alternatives of Thai-Phuan Banphue community to produce the cultural souvenir in the future.

Keywords : Banana stalk carving, Souvenir product design, Thai-Phuan Banphue, Ethnic group

บทนำ

พวน หรือคนพวน คือ คนที่อาศัยในบริเวณที่ราบสูง หรือที่สูง เป็นคนเผ่าไต เชื้อชาติพันธุ์ไทยสาขาหนึ่ง มีหลักแหล่งดั้งเดิมที่เมืองพวน ใกล้ทุ่งไหหิน แขวงเชียงขวาง ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ตติพรหมแดนลาว-เวียดนาม คนพวนจะมีเอกลักษณ์ของตนเอง ทั้งด้านภาษาพูด ตะกุกภาษาไท กะไต ขนบธรรมเนียม ประเพณีของตนเอง คนพวนที่อาศัยอยู่ในประเทศลาว จะเรียกว่า “ลาวพวน” คนพวนในประเทศไทย เรียกว่า “ไทยพวน” (สมคิด จุมทอง, 2560: 1) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ของชาติพันธุ์ไทยพวนในพื้นที่ จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2554 ด้วยวัตถุประสงค์ในการ อนุรักษ์ สืบทอดศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรมที่ดั่งงามของชาวไทยพวน รักษาเอกลักษณ์ของภาษาพวนให้เป็นที่รู้จักและให้ชนรุ่นหลังได้รู้จักภาษาของตนเอง เป็นสถานที่เผยแพร่ ถ่ายทอดองค์ความรู้ของไทยพวนในทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านภาษา อาหาร เครื่องแต่งกาย วิถีชีวิต ความเชื่อ พิธีกรรม ศิลปะการดนตรี สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ และใช้สำหรับเป็นศูนย์รวมในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ห้องพิพิธภัณฑสถานจัดแสดงสิ่งของพื้นบ้าน อาทิเช่น เครื่องจักรสานทำมือ เครื่องทอผ้า ผ้าทอมือ เป็นต้น ปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานไทยพวนบ้านผือ นอกจากเป็นศูนย์การเรียนรู้ ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนบ้านผือที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนอีกทางหนึ่ง

การเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมไทยพวน รูปแบบงานสร้างสรรค์ต่าง ๆ ที่ใช้ในงานพิธีกรรม ประเพณี เช่น การทำพวงมโหตร การตัดกระดาษไทย

ชั้นหมากเบ็ง และศิลปะการแทงหยวก เพื่อสืบสานภูมิ วัฒนธรรมชุมชนก่อนข้อมูลจะสูญหาย จากการลงพื้นที่ที่ชุมชนบ้านผือในโครงการเยือนไทยพวน : อัตลักษณ์ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ภายใต้โครงการหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดอุดรธานี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 (กนิษฐา เรืองวรรณศักดิ์ และคณะ, 2566) ปรากฏว่าศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์ในชุมชนมีผู้สืบทอดน้อยลงเสี่ยงต่อการสูญหายอย่างมาก โดยเฉพาะศิลปะการแทงหยวกที่อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีปัจจุบันเหลือช่างพื้นบ้านที่ทำเพียง 1-2 คน ไม่มีการรวบรวมฐานความรู้เพื่อให้บุคคลที่สนใจศึกษาต่อยอด ซึ่งศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์มักนิยมจัดทำขึ้นในพิธีกรรมงานบุญกุศล งานอวมงคล งานประเพณีทางวัฒนธรรมต่าง ๆ งานแต่งงาน งานบวช เพื่อตกแต่งให้ งานมีความสวยงามน่ามอง (ชุตติพงศ์ คงสันเทียะ และ กนิษฐา เรืองวรรณศักดิ์, 2566) ปัจจุบันเริ่มมีการนำมาตกแต่งศิลปะและวัฒนธรรมอีสานเช่นนี้ในงานอื่น ๆ ที่เป็นสากลมากขึ้น เช่น งานรับปริญญา ร้านกาแฟ สถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดที่ต้องการสร้างบรรยากาศวัฒนธรรม อาทิ เชียงคาน จังหวัดเลย ตลาดท่าเสด็จ จังหวัดหนองคาย ตลาดอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อจัดทำเป็นจุดเช็คอินถ่ายภาพเพื่อการท่องเที่ยวเป็นที่นิยมในการผลิตเพื่อตกแต่งสถานที่ให้ดูสวยงาม หรือนำมาเป็นแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน

การออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกอัตลักษณ์ชุมชน เป็นสินค้าประเภทหนึ่งที่ออกแบบเพื่อสื่อหรือระลึกถึงสถานที่ท่องเที่ยว บุคคล เหตุการณ์ เรื่องราว และความทรงจำที่ผ่านมา การใช้ทรัพยากรต้นทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในการออกแบบหลอมรวมกับความคิดสร้างสรรค์สามารถช่วยเล่าเรื่อง และสื่อความหมายภูมิปัญญาพื้นถิ่น (กฤติยา แก้วสะอาด, 2564) แนวคิดวิธีปรากฏการณ์วิทยาที่ประกอบด้วย 3 ชั้น คือ การลดทอน (reduction) การสร้าง (construction) และการทำลาย (destruction) นำมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบ (กมลวรรณ พงษ์กุล และปณิต นวลใส, 2566) ปัจจุบันมีแนวทางในการพัฒนาชุมชนโดยการใช้อิทธิพลทางวัฒนธรรมในรูปแบบ “Soft Power” ส่งเสริมวัฒนธรรม 5 รูปแบบ (5F) ในการออกแบบของที่ระลึกสามารถเชื่อมโยงกับ 5F ได้ เช่น การออกแบบลวดลายทางวัฒนธรรมลงบนเครื่องแต่งกาย (fashion) และทางชุมชนบ้านฝ่อมียุคกาลประเพณี

การไหว้สักการะหอนางอุสา (festival) ซึ่งถ้ามีการสนับสนุนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในชุมชนก็เป็นอีกหนึ่งทางเลือกในการสร้างรายได้ให้คนในพื้นที่ชุมชน

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดอุดรธานี ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าวจึงได้กำหนดให้มีการดำเนินงานโครงการสืบสานศิลปการแทงหยวก ในพื้นที่แหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านฝื่อ จังหวัดอุดรธานี เพื่อเกิดกลไกในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและชุมชน บูรณาการกับการเรียนรู้ศาสตร์ทางด้านออกแบบผลิตภัณฑ์แก่กลุ่มนักศึกษา เยาวชน เพื่อสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากฐานภูมิปัญญาศิลปะและวัฒนธรรมไทยพวนบ้านฝื่อ ก่อให้เกิดแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์สินค้าก่อให้เกิดรายได้และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและถอดองค์ประกอบของงานศิลปการแทงหยวกในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวนอำเภอบ้านฝื่อ จังหวัดอุดรธานี นำมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก
2. ออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากศิลปการแทงหยวก ในพื้นที่แหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านฝื่อ จังหวัดอุดรธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่ดำเนินการ
 - แหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านฝื่อ อำเภอบ้านฝื่อ จังหวัดอุดรธานี
2. วิธีดำเนินการ มีรายละเอียดตามลำดับดังนี้
 - ขั้นตอนที่ 1 ภาคเอกสาร การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative method)
 1. ศึกษาข้อมูลภาคเอกสาร การศึกษาจากหนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์งานวิจัย เอกสารและเว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ต
 2. กำหนดขอบเขตในพื้นที่งานวิจัย ติดต่อประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมขอหนังสือจาก

ทางมหาวิทยาลัยเพื่อเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย และสร้างเครื่องมือวิจัย

3. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ พิพิธภัณฑสถานไทยพวนบ้านผือ โดยสัมภาษณ์ประชาชน ชุมชนสาธิตกระบวนการผลิตงานศิลปปะการแทงหยวก 1 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลขั้นตอน ลวดลาย องค์ประกอบ ศิลปะการแทงหยวกอย่างละเอียด จัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการถอดองค์ความรู้ศิลปะการแทงหยวกเพื่อบูรณาการใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ผู้เข้าอบรมจำนวน 30 คน เป็นนักศึกษาสาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์ และนักศึกษาสาขาวิชาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี (เครื่องมือวิจัยแบบสัมภาษณ์และแบบประเมินการอบรม)

4. ตรวจสอบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเพื่อเข้าสู่กระบวนการออกแบบ

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างสรรค์ผลงานออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative data analysis)

1. ถอดรูปแบบองค์ประกอบศิลปะการแทงหยวก โดยดึงลักษณะเด่นมาออกแบบเป็นลายกราฟิกเพื่อนำมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก

2. ออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากศิลปะการแทงหยวก และสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก

ขั้นตอนที่ 3 สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

3.จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง สืบสานศิลปปะการแทงหยวกในพื้นที่แหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานไทยพวนบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี โดยได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี เลขที่รับรอง อว. 0622.7/470 (เลขที่ยื่น จย.ม.น.225/2566)

ผลการวิจัย

1. การศึกษาและถอดองค์ประกอบของงานศิลปปะการแทงหยวกในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวนอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี นำมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก

สรุปได้ว่าศิลปปะการแทงหยวกกล้วย หรือพิธีกรรมการทำปราสาทผึ้ง เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งของชาวไทยพวนตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันทำขึ้นเพื่อใช้สำหรับการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ทำจากต้นกล้วยและใช้หยวกกล้วยเป็นส่วนประกอบ ไม่ไผ่ทำโครงปราสาท ผู้ทำจะมีความชำนาญมาก โดยใช้วิธีแทงหยวกลวดลายไทยตามความถนัด เสร็จแล้วนำไปตั้งไว้ที่หน้าบ้านในวันงานทำบุญเพื่อให้ผู้ล่วงลับไปแล้วได้รับผลบุญ เช่น มั่ง สาด หมอน ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว สมุด หนังสือ ปากกา ผงซักฟอก น้ำดื่ม หรือ

อาหารแห้ง เสื้อผ้า วันงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับ จะมีการตั้งปราสาทผึ้งในเวลากลางคืน นิมนต์พระมาสวดมนต์ที่บ้านงาน ทำพิธีบังสุกุลอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับ เมื่อเสร็จพิธีจะนำปราสาทผึ้งไปถวายวัดในคืนนั้น (ดาวลัย พร้าวหอม และพรพิมล พร้าวหอม, ม.ป.ป.)

สมคิด ศรีสว่าง ปราชญ์ชาวบ้านด้านศิลปปะการแทงหยวก อายุ 76 ปี ได้ให้ข้อมูลว่า ปัจจุบันชุมชนไทยพวนบ้านผือ คุณสมคิด ศรีสว่างเป็นผู้สืบทอดศิลปปะการแทงหยวกเพียงผู้เดียว โดยมีคุณโควิน

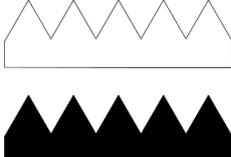
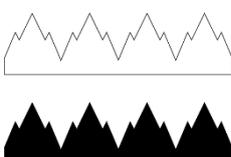

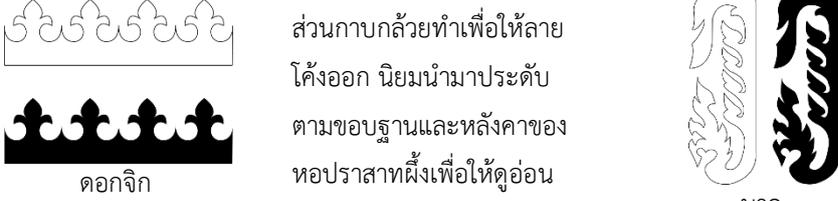
ภาพประกอบที่ 3 เรียนรู้องค์ประกอบลาย ศิลปะการแทงหยวก
 Figure 3 Learning the pattern of banana carving

จากภาพประกอบที่ 2 จำแนกเป็นลายดั้งเดิม และลายประยุกต์ จำนวน 7 ลาย สามารถสรุปลายได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 องค์ประกอบลวดลายของศิลปะการแทงหยวกกล้วยแบบชาติพันธุ์ไทยพวนบ้านผือ

Table 1 The Pattern elements of the Thai-Phuan, Ban Phue ethnic style banana carving art

ลายดั้งเดิมของศิลปะการแทงหยวก		ลายประยุกต์ของศิลปะการแทงหยวก	
ลวดลาย	รายละเอียด	ลวดลาย	รายละเอียด
ฟันปลา/ฟันหนึ่ง	เป็นลายพื้นฐานที่นิยมใช้ ประดับยังส่วนต่าง ๆ ของทั้ง ปราสาทผึ้งและหอปราสาทผึ้ง ทั้งฐาน หลังคา รวมถึงยอด เกี๊ยวลิ้น (ยอดหลังคา) ใช้ได้ แบบแผ่นเดี่ยวหรือซ้อนแผ่น สลับให้สวยงาม อาจทำได้ หลายสี	โกง/โห่ง	มีลักษณะคล้ายใบระกาและ หางหงส์ของอุโบสถ นิยมใช้ ประดับตามเหลี่ยมมุมของส่วน หลังคาหอปราสาทผึ้ง
ฟันสาม	คล้ายกับลายฟันหนึ่ง หากแต่ จะเป็นกลุ่มของฟันสามหยัก ใช้ได้แบบแผ่นเดี่ยวหรือซ้อน แผ่นสลับให้สวยงาม นิยมใช้ ประดับขอบฐานของหอ ปราสาทผึ้ง	แขนนาง/วันแล่น	มีลักษณะคล้ายคันทวยที่ ประดับตามวิหารหรืออุโบสถ นิยมใช้ประดับในส่วนเชิงของ ฐานหลังคาหอปราสาทผึ้ง (หรือเช่นเดียวกับคันทวย วิหาร)

ดอกจิก	มีลักษณะคล้ายดอกจิก มักใช้ ส่วนกบกล้วยทำให้ลายโค้งออก นิยมนำมาประดับตามขอบฐานและหลังคาของหอปราสาทผึ้งเพื่อให้ดูอ่อนช้อย	นาค	มีลักษณะคล้ายคันทวยนาศ สะดุ้งหรือนาคทนต์ที่ประดับตามวิหารหรืออุโบสถ นิยมทำจากหยวกกล้วยส่วนกบที่ไม่อ่อนจนเกินไป และใช้ประดับส่วนฐานของหอปราสาทผึ้ง
ดินเต่า/ผักแว่น	มีลักษณะเหมือนดินเต่าหรือผักแว่น ใช้ประดับตามส่วนต่าง ๆ แต่ยังเป็นที่นิยมน้อยกว่าลายดั้งเดิมอื่น		

ที่มา : ชุตินพงศ์ คงสันเทียะ และ กนิษฐา เรืองวรรณศักดิ์ (2566: 75-76)

ตารางที่ 2 การประเมินด้านความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม (N=30)

Table 2 Evaluation results of the satisfaction of the activity participants

ข้อ	ประเด็น	\bar{x}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1.	กระบวนการ ขั้นตอนการให้บริการ	4.47	0.80	ระดับดี
	1.1 ความเหมาะสมของสถานที่	4.40	0.96	ระดับดี
	1.2 ความเหมาะสมของระยะเวลา	4.23	0.62	ระดับดี
	1.3 การจัดลำดับขั้นตอนของกิจกรรม	4.80	0.84	ระดับดีมาก
2.	ความเข้าใจในเนื้อหาของโครงการอบรม	4.67	0.78	ระดับดีมาก
	2.1 ความรอบรู้ ในเนื้อหาของวิทยากร	4.87	0.74	ระดับดีมาก
	2.2 ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ และการตอบคำถาม	4.60	0.81	ระดับดีมาก
	2.3 สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรมอื่นๆ ได้ (เช่น การเรียนการสอน งานออกแบบ เป็นต้น)	4.35	0.84	ระดับดี
	2.4 ความเหมาะสมของวิทยากร ในภาพรวม	4.87	0.74	ระดับดีมาก
3.	ความพึงพอใจต่อภาพรวมของโครงการ	4.50	0.48	ระดับดีมาก
4.	ประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน	4.61	0.73	ระดับดีมาก

จากตารางที่ 2 ผู้ตอบแบบสอบถาม 30 คน ประเมินความพึงพอใจภาพรวมของการจัดกิจกรรม ระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.50$) จำแนกตามหัวข้อหลัก ตามลำดับความพึงพอใจ ดังนี้ 1) ความเข้าใจในเนื้อหาของโครงการอบรมอยู่ที่ระดับความพึงพอใจมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 4.67 โดยเฉพาะความรอบรู้ในเนื้อหาของวิทยากร และความเหมาะสมของวิทยากรมีความพึงพอใจที่เท่ากันในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.87 รองลงมาคือความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ การตอบคำถาม และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ใน

กิจกรรมอื่น ๆ ได้ (เช่น การเรียนการสอน งาน ออกแบบ เป็นต้น) ตามลำดับ 2) ความพึงพอใจต่อ ประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

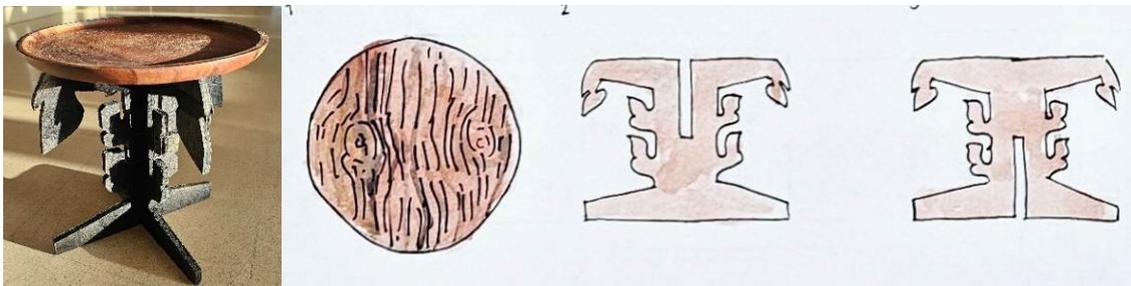
อย่างยั่งยืน ระดับมากที่สุด 4.61 และ 3) กระบวนการ ขั้นตอนการบริการที่ระดับมาก 4.47

2. การออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากศิลปะการแทงหยวก ในพื้นที่แหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

แนวทางการออกแบบได้นำองค์ประกอบศิลปะ การแทงหยวกมาใช้ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 การนำ โครงสร้างร่วมของงานแทงหยวก หรือรูปร่าง รูปทรง ขององค์ประกอบแทงหยวกมาใช้ในการออกแบบ และ รูปแบบที่ 2 การดึงเอาเฉพาะลายเส้นของ องค์ประกอบแทงหยวกมาใช้ในการออกแบบ จากการ อบรมเชิงปฏิบัติการถอดองค์ความรู้ศิลปะการแทง หยวกเพื่อบูรณาการใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ และ องค์ประกอบลายตารางที่ 1 นำมาออกแบบเป็น ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อเป็นแนวทางใหม่ให้แก่กลุ่ม

ชุมชนไทยพวนในการผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายใน อนาคต จำนวน 4 ชุดผลิตภัณฑ์ ดังนี้

แบบผลิตภัณฑ์ที่ 1 ผลงานการออกแบบภาต วางผลไม้ เป็นการนำเทคนิคงานไม้และเศษไม้ที่เหลือ ทิ้งจากโรงงานแปรรูปเฟอร์นิเจอร์มาผลิตชิ้นงาน โดย การนำลายแขนนาง/วันแล่น ถอดลายด้วยเทคนิคการ ลดทอน (reduction) มาออกแบบเป็นโครงสร้างด้วย เทคนิคการเข้าไม้ ยึดติดด้วยกาวไม้เพื่อใช้ในการ ตกแต่งวางผลไม้ หรือสิ่งของ

ภาพประกอบที่ 4 ภาตวางผลไม้ จากลายแขนนาง/วันแล่น
Figure 4 Fruit tray from the pattern of Woman arms/Wan Laen
ที่มา : ธนากร อินทร์แสง (ม.ป.ป.)

แบบผลิตภัณฑ์ที่ 2 ผลงานการออกแบบเสื่อ แขนยาว โดยการนำลายแทงหยวกมาประยุกต์ด้วย เทคนิคการเย็บต่อลาย (patchwork) ใช้ผ้ายีนส์เย็บ ตัดต่อเป็นโครงสร้างจากลายโง่/โห่ง นำมาเย็บแซกติด กับตัวเสื่อ เขียนลายด้วยเทคนิคการกัดผ้ายีนส์ด้วย น้ำยาซักผ้าขาว และตกแต่งเพิ่มเติมด้วยลายพื้นสาม

ลายพื้นปลา/พื้นหนึ่ง จากลายศิลปะการแทงหยวก ผสมผสานเทคนิคการสร้าง (construction) โดยการ เพิ่มเติมด้วยลายขดก้นหอยบ้านเชียงเพื่อสื่อถึงความ เป็นจังหวัดอุดรธานี ด้วยสีระบายผ้าสีเขียวซึ่งเป็นสีที่ ต้องการสื่อถึงหยวกกล้วย ซึ่งเทคนิคนี้สามารถ ประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ในชุมชน

ได้ง่าย เช่น ผลิตเป็นถุงผ้า เสื้อี ปลอกหมอน เป็นต้น หรือสามารถนำยางกล้วยมาระบายสีให้เกิดลวดลาย

บนผ้าก็เป็นแนวทางในการสร้างสินค้าส่งเสริมรายได้ แก่ชุมชนอีกทางหนึ่ง

ภาพประกอบที่ 5 เสื้อแขนยาว โครงสร้างจากลายงู/โหว่ง

Figure 5 Long-sleeved shirt made with the Ngo/Ngou pattern

ที่มา : วัชร ตรีสุทธิ (ม.ป.ป.)

แบบผลิตภัณฑ์ที่ 3 แม่เหล็กติดตู้เย็นจาก ลวดลายศิลปะการแทงหยวก ด้วยเทคนิคการลดทอน (reduction) และจัดวางองค์ประกอบงานใหม่ด้วย เทคนิคการทำลาย (destruction) นำมาออกแบบ ประยุกต์กับลายการ์ตูน เพื่อให้สามารถจำหน่ายได้ง่าย ขึ้น ตอบสนองพฤติกรรมผู้บริโภคทุกเพศทุกวัย ผลิต ด้วยดินไทยปั้นขึ้นรูป ทำสีและติดแม่เหล็ก สามารถทำ

ได้ง่ายแนวทางในการผลิตเพื่อเป็นของที่ระลึกเพื่อ จำหน่ายสามารถผลิตเป็นงานเครื่องปั้นดินเผาได้ ร่วมกับชุมชนบ้านเชียงโดยการทำแม่พิมพ์ปูน พลาสติก จะทำให้สามารถผลิตสินค้าได้จำนวนมาก และเป็นการบูรณาการร่วมกับชุมชนในพื้นที่จังหวัด อุดรธานี

ภาพประกอบที่ 6 แม่เหล็กติดตู้เย็น จากลายศิลปะการแหงหยอก
 Figure 6 Refrigerator magnets created using a pattern of carved bananas
 ที่มา : ชนิสรา พิษทองกลาง (ม.ป.ป.)

แบบผลิตภัณฑ์ที่ 4 แก้วกาแฟ และเสื้อยืดด้วยเทคนิคการพิมพ์แบบถ่ายโอนความร้อน (heat transfer) โดยใช้ความร้อนและแรงกดเพื่อถ่ายโอนลงไปยังพื้นผิวของวัตถุ เช่น แก้วน้ำ เสื้อยืด เป็นต้น ภาพจะมีความละเอียดสูง คุณภาพสูง สีสดใส เป็นการ

ผลิตที่นิยมในปัจจุบันเพราะทำได้ง่าย รวดเร็ว และไม่มีขั้นตอนในการผลิต แต่ทั้งนี้ถ้าจะผลิตเพื่อจำหน่ายควรคำนึงถึงปริมาณในการผลิตเพราะจะได้ราคาต้นทุนที่ถูกลง

(1)

(2)

ภาพประกอบที่ 7 แก้วกาแฟ และเสื้อยืดด้วยเทคนิคการพิมพ์แบบถ่ายโอนความร้อน
 Figure 7 Coffee mugs and T-shirts with heat transfer printing techniques
 ที่มา : กนิษฐา เรืองวรรณศักดิ์ และชุตติพงศ์ คงสันเทียะ (ม.ป.ป.)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1.สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง ศิลปะการแทงหยวก บูรณาการในงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ในพื้นที่แหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี สรุปและอภิปรายได้ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1.1 การศึกษาและถอดองค์ประกอบของงาน ศิลปะการแทงหยวกในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวนอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี นำมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก

พบว่า ศิลปะการแทงหยวกกล้วย หรือพิธีกรรมการทำปราสาทผึ้ง เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งของชาวไทยพวนบ้านผือจนถึงปัจจุบันทำขึ้นเพื่อใช้สำหรับการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ใช้ไม้ไผ่ทำโครงปราสาท ตกแต่งด้วยต้นกล้วยและนำหยวกกล้วยมาแทงให้เป็นลวดลายไทย องค์ประกอบลวดลายที่ใช้ในศิลปะการแทงหยวกของชาวไทยพวนจำแนกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทลายพื้นเมืองดั้งเดิม ได้แก่ ลายฟันปลา ลายฟันสาม ลายดอกจิก ลายตีนเต่า (หรือลายผักแว่น) และ ประเภทลายประยุกต์ ซึ่งเกิดจากแรงบันดาลใจที่ได้พบเห็นรูปแบบสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา (เช่น วิหารอุโบสถ) ได้แก่ ลายโง่ ลายแขนนาง (หรือลายวันเล่น) และลายนาค ลวดลายต่าง ๆ นี้จะมีเทคนิคในการแทงหยวกที่แตกต่างกัน เช่นลายดั้งเดิม (ลายฟันปลา ลายฟันสาม ลายดอกจิก ลายตีนเต่า) เมื่อแทงลายแล้วจะได้ชิ้นงาน 2 ชิ้น จากการแทงหยวก 1 ครั้ง ลายแทงหยวกสัมพันธ์กับวิจัยของ ดำรงค์ ชีวะสำโร (2561) การศึกษาลายแทงหยวกของช่างในรอบคุณทะเลสาบสงขลา มี 2 รูปแบบลาย คือ ลายไทย และลาย

ประยุกต์ ชื่อลายจะมีความแตกต่างกันกับลายแทงหยวกไทยพวนบ้านผือ ในกลุ่มลายดั้งเดิม สงขลาจะเรียกชื่อว่าลายเครื่องชุดลายนอ ได้แก่ ลายฟันปลา ลายกระจังฟันสาม เช่นเดียวกับลายไทยพวนบ้านผือ แต่ทางสงขลาจะมีลวดลายที่ประณีตกว่า ซึ่งมีลายเพิ่มเติม เช่น ลายกระจังฟันห้า ลายกลีบบัว ชุดลายนอที่เป็นลายไทย (ลายดอกประจายาม ลายนก ลายปิดมุม) สอดคล้องกับรัฐพล ต่วนชะเอม (2565) กล่าวถึงศิลปะการแทงหยวก ลายที่มีความสัมพันธ์กับลายแทงหยวกไทยพวนบ้านผือ คือลายฟันหนึ่ง (ลายฟันปลา) ลักษณะลายซิกแซก ใช้เป็นลายประกอบได้หลากหลาย ลายฟันสาม รูปแบบจากลายตาอ้อยใช้ประกอบลายในพิธีสามัญจนจนถึงขุนนางชั้นผู้ใหญ่ รวมไปถึงพระบรมวงศานุวงศ์ ส่วนลายอื่นจะมีความประณีตสวยงามยิ่งขึ้น เช่น ลายกลีบบัวคล้ายกับลายฟันหนึ่ง แต่มีความอ่อนช้อยกว่า ลายน่องสิงห์ ลอกเลียนจากลายน่องสิงห์ในงานปูนปั้น ซึ่งสิงห์เป็นสัตว์หิมพานต์ ลายหน้ากระดานแนวนอนลวดลายพัฒนาจากลายเครือเถาและลายไทย

1.2 ออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากศิลปะการแทงหยวก ในพื้นที่แหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

พบว่า จากการอบรมเชิงปฏิบัติการถอดองค์ความรู้ศิลปะการแทงหยวกเพื่อบูรณาการใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ผู้เข้าอบรม (นักศึกษา และเยาวชน) สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรมอื่น ๆ ได้ ความพึงพอใจที่ระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.35 สามารถนำความรู้จากการอบรมมาออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกได้ จากศิลปะและวัฒนธรรมพื้นถิ่นศิลปะการแทงหยวก การนำองค์ประกอบลวดลาย

มาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกทำได้ 2 แบบ คือ โครงสร้างลายหรือโครงสร้างงานแหงหยวก และลายเส้นที่เกิดขึ้น ด้านโครงสร้างของลายนำมาออกแบบเป็นถาดวางผลไม้ แม่เหล็กติดตู้เย็น นำลักษณะลายเส้นมาออกแบบเป็นลายกราฟิก 2 มิติ ลงบนเสื้อ แก้วน้ำ ในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกสิ่งต้องคำนึงถึง คือ วัสดุ กรรมวิธีการผลิต ประโยชน์ใช้สอย ต้นทุน และราคา ซึ่งแนวทางการผลิตมี 2 ลักษณะคือ การผลิตแบบงานหัตถกรรม (งานฝีมือ) โดยเทคนิคต่าง ๆ เช่น การปั้นขึ้นรูป การระบายสี การปัก การเย็บ ทางชุมชนไทยพวนสามารถผลิตเองได้ หรือให้เยาวชนในพื้นที่มาเรียนรู้เพื่อสร้างรายได้ระหว่างเรียน และการผลิตแบบอุตสาหกรรม เช่น การพิมพ์แบบถ่ายโอนความร้อน (heat transfer) บนวัสดุต่าง ๆ เป็นแนวทางในการผลิตผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เป็นสินค้าสร้างรายได้เพิ่มขึ้น และเกิดแนวทางการอนุรักษ์จากวัฒนธรรมพื้นถิ่นไปยังเยาวชนรุ่นใหม่ สัมพันธ์กับบรรณานุกรม สหสมโชค รัฐไท พรเจริญ และสุพรรณ สมไทย (2556) การศึกษาความต้องการของผู้ซื้อสินค้าส่วนใหญ่มีความสนใจซื้อสินค้าประเภทของใช้และของตกแต่งบ้านมีความต้องการให้พัฒนาในรูปแบบหรือรูปทรงที่ดูเรียบง่าย วัสดุในการผลิตชิ้นงานมีความแปลกใหม่และยังคงลักษณะความเป็นไทย มีโครงสร้างที่เหมาะสม มีความประณีต นำใช้งานรูปทรงโดดเด่นและสวยงาม

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

2.1.1 ชุมชนสามารถนำแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก นำไปผลิตเป็นสินค้าของฝาก ของที่ระลึกเพื่อจำหน่ายในพื้นที่บ้านผือได้

2.1.2 ผู้ที่สนใจสามารถนำองค์ความรู้ไปเป็นต้นแบบในการพัฒนางานหัตถกรรมชุมชน งานวิจัยที่ใกล้เคียงได้ในอนาคต

2.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.2.1 ควรมีการพัฒนารูปแบบองค์ความรู้เป็นแบบสื่อออนไลน์ แบบคลิป VDO หรือเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ E-book เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มคนในยุคปัจจุบันได้ง่ายขึ้น

2.2.2 สามารถนำข้อมูลศิลปะการแหงหยวก จัดทำร่วมกับความรู้ด้านอื่นเป็นชุดฐานองค์ความรู้ ศิลปวัฒนธรรมไทยพวนบ้านผือ สัมพันธ์กับ Soft Power ตามการส่งเสริมวัฒนธรรม 5 รูปแบบ (5F) ประกอบด้วย F-Food อาหารไทย ในด้านอาหารการทำข้าววงโค โห้ย้มหมู F-Fashion การออกแบบแฟชั่นไทย การออกแบบผ้าขาวม้าอโม่มงคล 9 สี งานหัตถกรรมผ้าของชุมชน F-Festival เทศกาลประเพณีไทย ในพื้นที่ไทยพวนบ้านผือจะมีงานหมากเบ็งอุดรบุชา วัฒนธรรมสีมาภูพระบาท สามารถจัดกิจกรรมหรือของตกแต่งจากภูมิวัฒนธรรม เช่น การทำขันหมากเบ็ง การทำพวงมโหตร การทำศิลปะการแหงหยวก เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กฤติยา แก้วสะอาด. (2564). ภาพประกอบสู่การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครึ่ง. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. 16(57) : 1-9.
- กมลวรรณ พงษ์กุล และ ปณิต นวลใส. (2566). การออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สะท้อนอัตลักษณ์สักขาลายกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. 6(3) : 42-55.
- กนิษฐา เรื่องวรรณศักดิ์ และคณะ. (2566). เอือนไทยพวน : อนุรักษ์เพื่อการสร้างสรรค์บนผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก. วารสารศิลปกรรมและการออกแบบแห่งเอเชีย. 4(1) : 25-44.
- ชุตติพงศ์ คงสันเทียะ และ กนิษฐา เรื่องวรรณศักดิ์. (2566). ภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปปะการแหงยววกกล้วยของกุ่มชาติพันธุ์ไทยพวน อำเภอบ้านฝือจังหวัดอุดรธานี. วารสารศิลปะและวัฒนธรรม ลุ่มแม่น้ำมูล. 12(2) : 68-82.
- ดาวัลย์ พร้าวมอม และ พรพิมล พร้าวมอม. (ม.ป.ป). พิธีกรรม “ปราสาทผึ้ง” และประเพณีข้าววาโค. อุดรธานี : ชมรมไทยพวนอำเภอบ้านฝืออุดรธานี.
- ดำรงค์ ชีวะสำโร. (2561). การศึกษาลายแหงยววกของช่างในรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา. วารสารปริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ. 31(3) : 68-80.
- รัฐพล ต่วนชะเอม. (2565). ศิลปะการแหงยววก. นครสวรรค์ : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์.
- วรรณนิภค สหสมโชค รัฐไท พรเจริญ และสุพรรณ สมไทย. (2556). การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มของที่ระลึกประเภทของใช้และของตกแต่งบ้าน จากวัฒนธรรมชาติประกอบกับวัสดุที่เหลือใช้จากการผลิต ในจังหวัดปทุมธานี. วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร. 8(1) : 1-16.
- สมคิด จุมทอง. (2560). มรดกวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ไทยพวน ตำบลบ้านทราย. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.